

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 10

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 10

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 4 від 27 квітня 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

3. Korchakova N. V. Ehoistychna motyvatsiia yak pereshkoda u rozvytku prosotsialnoi povedinky pidlitka / N. V. Korchakova // *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy: zb. nauk. pr. Rivnen. derzh. humanit. un-tu.* – Rivne : RDHU, 2017. – Vyp. 8. – S. 114–120.
4. Kunytsyna V. N. Sotsyalnaia kompetentnost y sotsyalnyi yntellekt: struktura, funktsyy, vzaymootnosheniya / V. N. Kunytsyna // *Teoretycheskye y prykladnye voprosy psykhologhy / pod red. A. A. Khylova.* – SPb., 1995. – Выр.141. – S. 48–59.
5. Serheeva A. D. Opredelenye poniatiya «sotsyalnye sposobnosti» / A. D. Serheeva // *Molodoi uchenyi.* – 2014. – № 4. – S. 1093–1095.
6. Charchenko P. Teoretychni pidkhody do struktury komunikatyvnykh zdbnostei / P. Charchenko // *Vytoky pedahohichnoi maisternosti.* – 2012. – Vyp. 9. – S. 315–318.

L. P. Osmak, V.I Bezludna. DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS IN MIDDLE – AND LATE ADOLESCENCE.

The aim of the article is to present the results of empirical research of age –related features of social skills development in adolescence. Based on the conclusions of previous research we supposed the decreasing of communicative empathy and social intelligence combined with the increasing of aggression and competitiveness in relationships with peers and adults. Therefore we examined the levels of multicomunicative empathy, communicative aggression, emotional intelligence and the type of conflict behavior among middle- and late adolescents. The obtained results confirmed the expectations regarding the empathy declining and aggression increasing in late adolescence. We found strong gender differences regarding the aggression. Surprisingly, older girls demonstrated higher levels of communicative aggression in comparison with younger groups whereas boys tended to keep the stable level of aggression. Some age-related changes were found in the process of development of emotional intelligence. We noted the reducing groups with high level of emotional intelligence at the late adolescence and extension the middle- and low-level-groups.

Analyzing the features of interpersonal interactions in this period we found that adolescents tended to choose competitive strategy more often than other types of behavior. Moreover girls demonstrated greater age-related positive tendency of using competition as a background of interpersonal relationship. It was discovered that all these intrapsychic constructs are correlated. But the significance of those correlations is different in middle and late adolescence.

Key words: social skills, adolescence, emotional intelligence, aggression, empathy.

УДК 159.923.5+316.624

В. Р. ПАВЕЛКІВ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІНІМІЗАЦІЇ ДЕСТРУКТИВНИХ ПРОЯВІВ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті здійснено науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі формування деструктивної агресивної поведінки у підлітковому віці. Представлено трактування принципів, структури і змісту, методики впровадження та апробації комплексних інноваційних профілактичних та корекційних технологій, спрямованих на зниження рівня деструктивної агресії у підлітковому віці.

Отримано нові дані стосовно впливу цілеспрямованих методів психокорекції на мінімізацію деструктивної агресії у підлітковому віці. Виявлено особливості залучення однолітків, вчителів та батьків до профілактики та корекції деструктивних форм поведінки. На підставі аналізу науково-теоретичної бази сучасних вітчизняних та зарубіжних вчень виокремлено основні завдання емпіричних психологічних досліджень деструктивної поведінки підлітків.

Ключові слова: підліток, агресивна поведінка, деструктивна поведінка, превенція, профілактика, психологічна корекція.

В статье осуществлено научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме формирования деструктивного агрессивного поведения в подростковом возрасте. Представлены трактовки принципов, структуры и содержания, методики внедрения и апробации комплексных инновационных профилактических и коррекционных технологий, направленных на снижение уровня деструктивной агрессии в подростковом возрасте. Получены новые данные о влиянии целенаправленных методов психокоррекции на минимизацию деструктивной агрессии в подростковом возрасте. Выявлены особенности привлечения сверстников, учителей и родителей к профилактике и коррекции деструктивных форм поведения.

На основании анализа научно-теоретической базы современных отечественных и зарубежных учений выделены основные задачи эмпирических психологических исследований деструктивного поведения подростков.

Ключевые слова: *подросток, агрессивное поведение, деструктивное поведение, превенция, профилактика, психологическая коррекция.*

Постановка проблеми. В умовах складних, динамічних і суперечливих соціально-економічних перетворень сучасного суспільства виникають численні фактори формування особистісних деструкцій. Періоди стагнації соціально-економічного становлення суспільства, падіння рівня життя населення, порушення або ослаблення впливу соціальних інститутів, деструктування старої системи цінностей і стереотипів зумовлюють загострення існуючих та стимулюють виникнення нових соціальних проблем і кризових явищ – все це травматично переживається населенням, відображаючись на його соціальному самопочутті. Травматичним впливам піддаються незахищені суспільні категорії, серед яких особливо вразливими є підлітки, оскільки підлітковий період розвитку особистості представлений складними й суперечливими змінами, які стосуються процесу формування, самовизначення і самоствердження особистості, відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Підлітки найбільш чутливі до соціальних і психологічних стресів. Саме в цьому віці спостерігається різке зростання кількості конфліктних, недисциплінованих, які не вміють володіти собою підлітків. Зміна загальної ситуації функціонування сучасного суспільства максимально акцентує увагу на роль і значення соціальних факторів у розвитку зростаючої людини. Відбувається поступове усвідомлення цінності особистості, а увага в її психічному розвитку переноситься на індивідуальність, своєрідність, ініціативність і самостійність. Соціально-психологічні дослідження сучасної ситуації розвитку та становлення особистості підлітків свідчать про зростання тенденції виникнення деструкцій в поведінці підростаючого покоління, зниження вікових меж правопорушників. Проблема негативних психічних станів підлітків корелює з гострими проблемами суспільства в цілому – в інтеграційній сукупності суспільних відносин, що впливають на духовний та моральний розвиток молоді. Це викликає глибоке занепокоєння педагогів, батьків, а також науково-практичну увагу психологів-дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема деструктивних змін особистості є однією з найбільш складних проблем філософської антропології, психології, педагогіки, соціології та психіатрії. Накопичений чималий досвід щодо дослідження проблеми формування агресії під впливом соціального середовища (референтні групи, соціальні інститути: сім'я, школа, держава тощо), корекції і профілактики агресивної поведінки. Дослідження асоціальної поведінки сучасних підлітків в її руйнуючі – деструктивній для оптимальної соціалізації функції привертали увагу багатьох науковців. За останні роки психологами і педагогами було виконано ряд досліджень стосовно механізмів утворення і функціонування деструктивних форм агресії, діагностики і попередження асоціальних проявів поведінки особистості. У численних дослідженнях використовуються різні теоретичні та методологічні підходи, концепції та моделі, що пояснюють причини виникнення і розвитку деструктивної поведінки. Існуюча теоретико-методологічна база з даної проблеми представлена різноманітними дослідженнями вчених, щодо яких: Е. Дюркгейм, Ф. Знанецький, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін, У. Томас (теорія аномалії і

соціальної дезорганізації); Г. Беккер, І. Гоффман, Р. Коллінз, Е. Лемерт (теорія стигматизації); Р. Клаурд, П. Міллер, Л. Оулін, Е. Сатерленд, Т. Селін (формування агресії під впливом культури суспільства); Р. Квінні, Л. Козер, К. Маркс, О. Турк, Ф. Енгельс (конфліктологічні концепції). Основи аналізу феномену соціальної агресивності з позицій психоаналітичної антропології були розроблені З. Фройдом, А. Адлером, К. Юнгом, Е. Фроммом, Г. Маркузе, В. Райхом, Д. Боулбі, Г. Салліваном, К. Хорні, Е. Еріксоном.

Проблема агресивності у соціальному векторі розглядається як форма девіантності (М. Вебер, Е. Дюркгейм, О. Конт, Р. Мертон, Р. Міллз, Т. Парсонс, А. Подгурецький, Н. Смелзер, П. Сорокін, Г. Тард, Е. Феррі, Е. Фромм). Серед вітчизняних вчених проблему деструктивних проявів агресії молоді розглядали О. Александров, Б. Братусь, Л. Божович, Л. Виготський, М. Гернет, Я. Гілінський, В. Кашенко, І. Кон, Ю. Клейберг, В. Лісовський, Н. Максимова, Є. Руденський, С. Шацький, Д. Фельдштейн, М. Ярошевський. Дослідження присвячені проблемі діагностики, профілактики та корекції деструктивних форм агресії у підлітковому віці представлені у роботах психологів-науковців щодо, яких: В. Бехтерев, І. Кон, А. Лічко, Б. Алмазов, В. Радчук, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Антонян, А. Макаренко, В. Оржехівська, О. Сухомлинський, Л. Виготський, В. Безпалько, С. Пальчевський, Б. Євтух, Н. Максимова, М. Фіцула, Г. Ващенко, І. Зверева, С. Толстоухова, М. Левітов, В. Галузинський, В. Єрмаков, Г. Абрамова, І. Козубовська, М. Єнікеєв, В. Москалець, І. Белінська, Г. Федоришин, В. Ілійчук, Б. Братусь, Л. Леонова, Н. Бочкарьова, А. Гоголева, Н. Сирота, В. Ялтонський, А. Бандура, К. Левін, З. Фройд, К. Хорні, О. Власова та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що психолого-педагогічні передумови профілактики та корекції особистісних деструкцій підлітків розкриті недостатньо та потребують подальшої систематизації і конкретизації, забезпечуючи можливість вивчення психологічних особливостей форм деформованої поведінки, що сприятиме формуванню самодостатньої особистості, здатної критично сприймати оточення, конструктивно долати фруструючі життєві ситуації і протистояти негативному впливу середовища. Подальше теоретичне осмислення і практичне рішення проблеми визначається потребою поглибленого вивчення особливостей даного соціального явища і його наслідків для всього суспільства.

Формулювання цілей статті. Систематизація науково-психологічних знань щодо основ мінімізації деструктивної агресії підлітків дозволить дослідити динаміку становлення і функціонування різних форм агресії, а також проаналізувати досвід використання психологічних профілактичних і корекційних технологій у роботі щодо зниження рівня агресивності поведінки підростаючого покоління. Наукове обґрунтування системи психологічного забезпечення мінімізації деструктивних форм агресії сприяє розробці рекомендацій щодо вдосконалення превентивної роботи з молодіжними середовищем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неповнолітні, які мають деструктивні форми поведінки, не можуть самостійно регулювати свою життєдіяльність і організувати свій час, у них не розвинене смислотворення і постановка цілей, не сформоване ціннісне ставлення до часу. З урахуванням індивідуальних особливостей, а також схильностей негативного соціального досвіду, підвищується ризик виникнення більш складного і соціально небезпечного виду деструктивної поведінки – делінквентності [6]. Підлітки з деструктивною агресивною поведінкою потребують пильної уваги і напруженої індивідуальної роботи. В одних випадках недоліки особистості поглиблюються, стабілізуються, а інколи отримують подальший розвиток, проявляючись в моральній нестійкості, важковиховуваності і тому схильні піддаватися негативному впливу з боку оточуючого середовища. Окремі недоліки особистості переростають в педагогічну занедбаність, а вона в свою чергу, в аморальну поведінку, найнебезпечнішою формою якого є злочинність.

У роботі з підлітками, які мають агресивні форми поведінки, важливо не тільки глибоко розбиратися в основних поняттях агресивності, варіантах прояву і наслідків деструктивної поведінки. Фахівцю, що працює з «важкими» підлітками, необхідно володіти діагностичним психолого-педагогічним апаратом, який доцільно використовувати з метою

вивчення особистісних особливостей неповнолітніх, щоб зрозуміти можливі причини відхилень в їх поведінці, намітити шляхи корекційно-розвивальної та виховної роботи. Профілактика деструктивної поведінки підлітків передбачає систему загальних і спеціальних заходів на різних рівнях соціальної організації: загальнодержавному, правовому, громадському, економічному, медико-санітарному, педагогічному, психологічному [3]. Головними завданнями роботи, спрямованої на зниження деструктивних проявів підліткової агресії, є:

1. Навчання підлітків соціально прийнятним способам вираження гніву та прояву реакцій на негативну ситуацію в цілому.
2. Навчання підлітків навичкам самоконтролю і управління власним гнівом (навичкам саморегуляції).
3. Формування у підлітків конструктивних форм поведінки та основ комунікації у проблемній ситуації.
4. Усунення надмірного емоційного напруження й особистісної тривожності підлітків за допомогою використання техніки релаксації.
5. Розвиток позитивної самооцінки підлітків.
6. Формування здатності усвідомлення власного емоційного світу, та почуттів інших людей, розвиток емпатії [4, с. 27].

Отож, психологічні основи мінімізації деструктивних проявів агресії полягають у використанні трьох основних форм роботи з підлітками: профілактична робота зі школярами; соціально-психологічний тренінг; корекція агресії.

Профілактична робота з попередження деструктивних форм агресії серед молоді має бути невід'ємним компонентом і необхідною ланкою цілісного процесу виховання. Невід'ємною частиною цієї системи роботи повинна бути просвітницька робота з соціальним оточенням, які безпосередньо перебувають у контакті з підлітками. Превенція деструктивної агресивності та насилля в освітньому середовищі має включати:

- організаційно-методичний напрям (ініціювання, обговорення та планування дій спрямованих на профілактику агресивних деструкцій підлітків);
- корекційно-розвивальний напрям (запровадження програм та тренінгів щодо заміщення деструктивної агресії серед дітей, спрямованих на розвиток соціальних навичок, індивідуального виявлення та призупинення проявів агресії, заміни агресивної поведінки на асертивну, формування загальнолюдських моральних цінностей, толерантності);
- аналітико-прогностичний напрям (запровадження механізмів аналізу ризиків виникнення деструктивної агресії та розробка системи постійного відстеження випадків насильства серед дітей);
- підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів (застосування інноваційних технологій профілактики та корекції деструктивної агресії у підлітковому віці);
- співпраця з батьками та громадськістю (привертання уваги до існування проблеми насильства серед дітей, її наслідків та виявлення переліку потреб учасників навчально-виховного процесу для її розв'язання).

Психологічний тренінг як метод активного соціально-психологічного навчання є одним з видів психологічної роботи, який стабільно розвивається і є вкрай необхідним для надання психологічної допомоги, особливо при організації роботи з молоддю щодо запобігання деструктивної агресії та профілактики насильства. Означений метод дозволяє ефективно вирішувати задачі, що пов'язані з розвитком навичок спілкування, управлінням особистими емоційними станами, самопізнанням, самовизначенням тощо [2, с. 6]. Соціально-психологічний тренінг – важлива форма роботи, основна мета якої у контексті висвітлюваної теми – розвивальна. Так, тренінг дозволяє розвинути толерантність, навички стримування деструктивних агресивних проявів та правильного їх відреагування, а також навчити адекватно реагувати на прояви агресії з боку групи. Крім того, тренінг може виконувати профілактичну та корекційну функції.

Вважається, що індивідуальна психокорекція у випадку деструктивної поведінки недоцільна: по-перше, вона більш «затратна» у часі та за сукупністю зусиль, по-друге, деструктивна поведінка – той випадок, що потребує інтенсивного та різнопланового зворотного зв'язку, групової динаміки, спільного переживання емоційно насичених подій в групі. Комплексний, системний характер корекції передбачає такі напрями в роботі з агресивною деструктивною поведінкою підлітків: зниження тривожності; підвищення самооцінки та рівня самоприйняття; усвідомлення емоційних станів і переживань; навчання адекватних способів відреагування емоцій; навчання стратегій подолання конфліктних ситуацій і розпізнавання провокуючих елементів ситуацій; створення оптимальних умов розвитку; оптимізація соціальної ситуації розвитку [1]. З урахуванням зазначеного, потрібно створювати програму психологічної корекції схильності до деструктивної агресивної поведінки, основна частина якої представлена комплексом спеціальних вправ. Психокорекційна робота повинна поєднувати модулі тренінгу креативності та соціально-психологічного тренінгу (рольового, комунікативного). Таке поєднання надає можливість:

- передати необхідний обсяг психологічних знань;
- навчити розуміти психологічну сутність і закономірності ситуацій та алгоритмів професійної поведінки;
- об'єктивувати помилкові установки та оціночні стереотипи, розвивати здатність до адекватного самопізнання;
- вдосконалювати здатність до емоційного самоконтролю;
- розвивати здатність до знаходження нових, більш адекватних, варіантів поведінки.

Таким чином, психокорекційна робота будується на використанні когнітивних (формування здатності до аналізу ситуації, своїх переживань, до логічного пошуку шляхів розв'язання конфліктів неагресивними методами), емоційно-вольових (рольове розігрування критичних життєвих ситуацій; навчання конструктивним формам поведінки) та поведінкових (оволодіння техніками саморегуляції для стримування небажаних поведінкових імпульсів) способів корекції. Така побудова обумовлює і вибір методів роботи: групова дискусія, рольове програвання моделей бажаної поведінки, психогімнастика, ауто релаксація, психологічна гра. Провідною стратегією пошуку нових підходів до корекції девіантної поведінки є побудова розвивальних та корекційних соціальних середовищ, створення реабілітаційного простору. Основною формою реалізації корекційних програм, можна обрати тренінг – сукупність групових методів формування умінь та навичок самопізнання, спілкування та взаєморозуміння. Ці методи спрямовані на: розвиток групи або особи, розвиток умінь орієнтуватися в соціальних ситуаціях, розуміти інших людей, обирати та реалізувати адекватні форми спілкування, розвиток внутрішньої і зовнішньої свободи; підвищення самооцінки, впевненості у собі; розвиток уяви, умінь нестандартно, оригінально мислити; підвищення пошукової активності орієнтації на активну позицію. Вони є системою спеціально організованої інтенсивної дії, яка допомагає вирішити багато актуальних проблем життєдіяльності людини та використовується для засвоєння нової або корекції старої поведінки [5, с. 31-33]. Крім цього ці методи використовуються для розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним видом діяльності, дають змогу по-новому поглянути на проблеми, сприйняти свою діяльність у ширшому культурному контексті, оволодіти новими навичками через «програвання» – є одними з найбільш доступних шляхів різкого прискорення навчання у групі, яке досягається завдяки сильному емоційному підкріпленню і посиленню зворотного зв'язку.

Останнім часом психологічні ігри знаходять широке застосування в самих різних галузях. Таким чином, в основі психологічної гри лежить імітаційна модель, що реалізується завдяки діям учасників гри. На заняттях із використанням ігрової технології відбувається поглиблення і закріплення комунікативних умінь та навичок діалогічного спілкування, удосконалюються вміння застосовувати їх на практиці. Відзначимо, що в цілому, ігрова діяльність виконує такі функції: комунікативну (засвоєння діалектики спілкування), ігротерапевтичну (перемога труднощів, які виникають у різних видах життєдіяльності),

діагностичну (сприяння самопізнанню), соціалізаційну (включення в систему суспільних відносин). Психологічна гра дає можливість старшокласникам не боятись помилок і активізувати власний творчий потенціал, для ефективної соціалізації в навколишньому середовищі. Учасники гри стають конкретними носіями соціальних відносин, які складаються в колективі однолітків. В основі мінімізації деструктивних проявів агресії лежить формування простору, в якому підліток буде почувати себе комфортно. Сюди входять різні напрями превентивної діяльності, розвивальна робота, яка реалізується у формі соціально-психологічних тренінгів (спрямованих на розвиток толерантності, навичок стримування агресивних проявів та правильного їх відреагування, навичок адекватного реагування на прояви агресії з боку групи), та корекційна робота (у разі потреби).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Теоретична модель психологічного супроводу підлітків з деструктивними проявами агресії, включає: цільовий, змістовий і результативний блоки, сутнісні характеристики яких забезпечують цілісне уявлення про зони ризику в розвитку особистості підлітків, про специфіку діяльності фахівців служби супроводу в напрямку попередження можливих відхилень і корекції первинних деструкцій, обумовлених сформованою на попередньому етапі розвитку диспозиційної системи особистості підлітків. Успішна реалізація психологічного супроводу агресивних підлітків, визначається за допомогою створення психолого-педагогічних умов, що забезпечують виявлення, попередження та усунення факторів ризику, а також зміцнення диспозиційних механізмів регуляції соціально-схвалюваної поведінки підлітків.

Психологічні проблеми розвитку підлітків з особистісними деструкціями – це цілий комплекс взаємопов'язаних проблем розвитку і дорослішання, що вимагає негайного вирішення на рівнях теоретичного осмислення, практичної реалізації, корекційної роботи та профілактики.

Список використаних джерел

1. Авдулова Т. П. Агрессивный подросток / Т. П. Авдулова. – М. : Академия, 2008. – 128 с.
2. Грецов А. Г. Тренинг общения для подростков / А. Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2009. – 160 с.
3. Зайцева З. Г. Школа і важковиховувані підлітки / З. Г. Зайцева. – Київ : Знання, 2001. – 297 с.
4. Мойсеєва О. Є. Психологія агресивності підлітків : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / О. Є. Мойсеєва. – Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. – 38 с.
5. Немченко С. Г. Асертивні права особистості. Психологічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи : метод. рек. для вчителів, психологів загальноосв. шкіл / С. Г. Немченко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2004. – 86 с.
6. Туленков Н. В. Социология конфликта и девиантного поведения / Н. В. Туленков. – Київ : Знання, 2004. – 297 с.

References

1. Avdulova T. P. Ahressyvnyi podrostok / T. P. Avdulova. – M. : Akademyia, 2008. – 128 s.
2. Hretsov A. H. Trenynh obshcheniya dlia podrostkov / A. H. Hretsov. – SPb. : Pyter, 2009. – 160 s.
3. Zaitseva Z. H. Shkola i vazhkovykhovuvani pidlitky / Z. H. Zaitseva. – Kyiv : Znannia, 2001. – 297 s.
4. Moiseieva O. Ye. Psykholohiia ahresyvnosti pidlitkiv : avtoref. dys. ... d-ra psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «pedahohichna ta vikova psykholohiia» / O. Ye. Moiseieva. – Kyiv : In-t psykholohii im. H. S. Kostiuca NAPN Ukrainy, 2011. – 38 s.

5. Nemchenko S. H. Asertyvni prava osobystosti. Psykholohichna korektsiia deviantnoi povedinky starshoklasnykiv zahalnoosvitnoi shkoly : metod. rek. dlia vchyteliv, psykholohiv zahalnoosv. shkil / S. H. Nemchenko. – Zaporizhzhia : Premier, 2004. – 86 s.

6. Tulenkov N. V. Sotsyolohyia konflykta y devyantnoho povedenya / N. V. Tulenkov. – Kyiv : Znannia, 2004. – 297 s.

V. R. Pavelkiv. PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF DESTRUCTIVE DISPLAYS OF AGGRESSION MINIMIZATION AT JUVENILE AGE.

The article presents the scientific and theoretical survey of native and foreign researches, devoted to the problem of destructive aggressive behavior formation at juvenile age. The explanation of the principles, structure and content, method of application and approbation of complex innovative preventive and corrective technologies, aimed to reduce the level of destructive aggressiveness at juvenile age is introduced.

It is obtained new data concerning to the influence of purposeful methods of psychological correction on minimization of destructive aggressiveness at juvenile age. It is discovered the peculiarities of coevals, teachers and parents involvement to prevention and correction of destructive forms of behavior. According to analysis of scientific and theoretical basis of modern native and foreign studies it is distinguished the main tasks of empirical psychological researches of juveniles' destructive behavior.

Key words: juvenile, aggressive behavior, destructive behavior, prevention, preventive measures, psychological correction.

УДК 159.923.5+316.624

В. М. ПАНАСЮК

КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНИХ ПОВЕДІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті представлений науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі впливу соціальних чинників на процес формування агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці. Проаналізовано соціально-психологічні передумови формування деструктивних форм поведінки молоді. Здійснений аналіз феномену особистісної деструкції як соціального фактора, що формується під впливом змін суспільства. Представлений аналіз забезпечує системне уявлення про мотиви та форми деструктивної поведінки особистості у взаємодії з іншими суб'єктами соціального оточення та забезпечує розкриття причинно-наслідкового впливу соціальних змін на становлення та розвиток особистість. Проаналізовано механізми профілактики та психологічної корекції проявів агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці.

Ключові слова: підліток, агресивна поведінка, деструктивна поведінка, профілактика, психологічна корекція.

В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме влияния социальных факторов на процесс формирования агрессивных поведенческих конструкций в подростковом возрасте. Проанализированы социально-психологические предпосылки формирования деструктивных форм поведения молодежи. Выполнен анализ феномена личностной деструкции как социального фактора, формирующегося под влиянием изменений общества. Представленный анализ обеспечивает системное представление о мотивах и формах деструктивного поведения личности во взаимодействии с другими субъектами социального окружения и обеспечивает раскрытие причинно-следственного влияния социальных изменений на становление и развитие личности. Проанализированы механизмы

З М І С Т

Павелків Р. В., Василюк В. М., Юдкіна Х. В. Змістовий аналіз дефініції «емоційне вигорання в спорті».....	5
Вірна Ж. П., Повар К. О. Статеворольова ідентифікація як чинник психологічного благополуччя сімейного подружжя.....	12
Артемова О. І., Дружиніна І. А. Креативність як запорука професіоналізму ведучого тренінгових груп.....	18
Березюк Т. П. Методологія комплексного психологічного дослідження проблеми формування професійно-особистісного становлення майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ.....	24
Бігунов Д. О. Мовленнєва поведінка особистості: комунікативні стратегії та тактики.....	31
Гаврилюк Н. П. Вплив типів сімейного виховання на психоемоційний стан дитини.....	37
Грицюк І. М., Сидорук І. М. Теоретико-методологічні передумови нейротеології: особливості мозку та поведінки релігійної людини.....	45
Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості.....	50
Іванюта О. В. Психолого-педагогічні аспекти формування авторитету викладача.....	57
Іванюта О. В. Особливості розвитку змістовних компонентів візуального мислення підлітків.....	63
Клочек Л. В. Психологічна програма оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	70
Корчакова Н. В. Стимулювання просоціальних тенденцій особистості у періоди дитинства та підлітковості.....	78
Коць М. О., Ятчук Т. М. Особливості психологічної корекції емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.....	85
Крижановська З. Ю., Новосад Т. В. Психологічні відмінності в самореалізації підлітків міста та села.....	90
Литвин Н. І., Борецька О. В., Сойко О. В. Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції.....	94
Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Особливості застосування судово-психологічної експертизи у судочинстві.....	100
Оксентюк Н. В. Проблема психічного здоров'я: європейський досвід.....	106
Осьмак Л. П., Безлюдна В. І. Розвиток соціальних здібностей у середньому та старшому підлітковому віці.....	113
Павелків В. Р. Психологічні основи мінімізації деструктивних проявів агресії у підлітковому віці.....	120
Панасюк В. М. Корекція агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці: теоретичний аспект.....	126
Рудюк О. В. Типологічні особливості особистісної структури безробітних.....	133
Ставицький О. О., Ставицька О. Г. Психологічний аналіз соціальної установки до інвалідизованих людей в демографічній площині.....	140

Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї.....	146
Хомич І. С. Фізіологічні і психологічні аспекти соціальної адаптації дитини до школи.....	152
Хупавцева Н. О., Максимчук В. Б. Формування і розвиток лідерських якостей студентів-психологів.....	158
Щедріна М. М. Соціально-психологічний супровід студента у період адаптації до навчання у ВУЗі.....	165
Яницька О. Ю., Іванюта О. В., Динаміка формування та розвитку операціональних характеристик візуального мислення в підлітковому віці.....	170
Яницька О. Ю. Взаємозв'язок різних видів мислення як психологічна проблема.....	177
Відомості про авторів	182

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 10

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

Підписано до друку 28.05.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 21,86. Наклад 300. Зам. № 38.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.